

Марио Милушев

ИДЕИ

© **Марио Милушев** – автор, 2000

© **Марио Милушев** – редактор, 2000

© **Марио Милушев** – оформление на корицата, 2000

СЪДЪРЖАНИЕ

СЪДЪРЖАНИЕ.....	3
УВОД.....	4
ИЗЛОЖЕНИЕ.....	13
Част първа ОТГОВОРЪТ.....	13
Глава I.....	13
ЩАСТИЕТО.....	13
Глава II СИЛАТА.....	18

УВОД

Поискали мнението на музикант за майсторството на някой си негов колега: “Хубаво свири момчето – бил моменталният отговор – само че трудно започва...”

Тривиално погледнато, проблемът със “започването” е проблем не само на ”момчето” – обект на обсъждане в току що разказвания анекдот. В същата ситуация попада всеки от нас, решил да сложи началото на търсенето на истината – истината за живота. Трудно се започва. Още повече когато искаме на всяка цена да изведем започнатото до края.

Разбира се, доброто начало едва ли дава гаранция и за добър край. Чували сме сентенцията: ”Всичко е добро, когато завърши добре”. (Макар че това твърдение не е прецизно. Всичко не може да е добро, ако началото му започва зле. Нали все пак в него остава поне един лош момент – началото?) Затова най-добре, разбира се, ще бъде, ако всичко бъде добро – от начало до край. Поради тази причина ще се опитаме да подготвим възможно най-доброто начало, за да сме сигурни, че сме осигурили всички условия и за добър край.

И така – да започнем. Както вече решихме, от ”най-началното” начало.

Известно е, че съществува начин на мислене, предоставящ на всеки, който желае да се чувства сигурен в действията си, съответната техника на начална мотивация. Не всеки е философ, но всеки в отделни моменти, съзнавайки или не, мисли като философ. Философията дава основата, обосновава в максимална степен кое и да е начинание. Това е нейната основна задача. Тя дава обобщена представа за всичкото, помага на личността да обхване цялото, адаптира тази представа съобразно възможностите му.

Не всички хора са еднакви. Не всички философии са еднакви. Но една от тях несъмнено, е най-близко до ИСТИНАТА. Това е философията за Света. Ако успеем да разберем ЩО Е СВЕТА, ще успеем и във всяко друго начинание. Включително да дадем отговор и на, както ще видим по-нататък, основния въпрос, стоящ пред всеки неспокоен дух: ПОСТИЖИМО ЛИ Е ЩАСТИЕТО?

Уви, до настоящия момент никой не е успял да даде неопровержим отговор на въпроса ЩО Е СВЕТАТ, какво е неговото устройство, какъв е смисълът от съществуването на явленията, която ни

заобикалят? Резултатите от това наше интелектуално безсилие рефлектират върху всички области от живота и често ни принуждават да обръщаме поглед към Дюреровата “*Melencolia*”.¹ Как можем да си обясним неспособността на такава сериозна институция като образованието да ни даде завършена представа не за това, колко прави две по две или за популацията на белите мечки например (въпреки че и горното е важно), а за основните въпроси на Битието, за смисъла от нашето съществуване?² То избягва директния отговор. Всеки от нас има недотам приятни спомени от съприкосновението с непълнотата и неорганизираността на знанията, които дълги години са съпътствали процеса му на обучение.³ Получаваме знания за отделни дисциплини – всяка сама за себе си, без да е налице връзка помежду им. Можем да гарантираме, че между уводните думи на кое и да е научно четиво не съществува текст, приблизително със следното съдържание: ”...Целта на настоящата наука е да даде обобщаващи знания за Света в неговата цялост, да обясни защо съществува той, да обясни що е живот, да обясни как, по какъв начин животът би могъл да бъде изживян рационално, щастливо...” и т.н. Вина за това носи не само образованието. Обучението предполага знание, а знанието идва от науките. Но те са се поизхитрили и ограничили предмета си на изследване така, както им е угодно, аргументирайки се с тезата, че светът е прекалено сложен за обяснение от една единствена наука.⁴ Ако запитате един химик, да речем, каква е връзката между неговата наука и социологията например, той ще ви погледне с учудване и неразбиране. Най-вероятният отговор би бил: “Знаете ли, ние се занимаваме с взаимодействията между молекулите на веществата. Отговор на вашия въпрос може би трябва да потърсите другаде.”

Понякога се стига дотам на философията да се гледа с недоверие, граничещо с неуважение. За мнозина тя е наука в оставка, приписва ѝ се старческа импотентност, отделя ѝ се незавидно място в прашния склад на

---

¹ ИСТОРИЯ НА ИЗКУСТВОТО (3), Алпатов М. 1982, стр.134-135, ил.Ш.15.

² “Очевидно базата се крие в това, какво се учи в училищата.” ЧЕРНИ ДУПКИ И БЕБЕТА ВСЕЛЕНИ, Хокинг С. 1994, стр.38

³ “...Но в училищата науката често се представя сухо и безинтересно. Децата учат колкото да издържат изпитите и не виждат връзка със света около тях.” ЧЕРНИ ДУПКИ И БЕБЕТА ВСЕЛЕНИ, Хокинг С. 1994, стр.38

⁴ “...създаването на една теория, която да описва Вселената изцяло, е трудна работа. Ето защо ние разделяме този проблем на части и измисляме много частни теории.” КРАТКА ИСТОРИЯ НА ВРЕМЕТО, Хокинг С. 1993, стр.22

историята.⁵ Най-новата тенденция е да се появяват публикации, включително и философски, от които може да се направи извода, че философията се е поддала на тоталното настъпление от страна на частните науки. И че това я принуждава непрекъснато да поставя на дневен ред въпроса как да се прави рационална метафизика?⁶

Много трудности от формален характер създава и самото понятие “философия”. Ограничената информация, която може да се извлече от етимологията на думата, не отговаря на действителното ѝ съдържание към настоящия момент. Почти сигурно е, че неговият автор,⁷ съзнателно или не, е подхождал по-скоро литературно, отколкото логично, използвайки за пръв път това понятие, и съвсем не е имал предвид с него да обозначава философската мисъл в днешния ѝ вид. Сега се наблюдава неприятна тенденция под философстване да се разбира литературствуване. Достатъчно е да споменем имена като *Сартр*, *Кастанеда*, *Ортега* и *Гасет* или дори *Киркегор*, за да отбележим с печал как проблемите на философията, съзнателно или не, се изместват от проблемите на художественото творчество. И естествено е авторитетът на философията да пада.

Друг би бил смисълът, ако беше казано, не “любов към мъдростта”, а “най-общо знание за Света”, например. Едно е любов към мъдростта, друго е мъдростта, взета сама по себе си. Освен това, “философия” съвсем не е равнозначна на “мъдрост”. Отделно: любовта е чувство, но науката не борави с чувства. Така че мъдростта сама по себе си е понятие, твърде неопределено и навява усещане за отвлеченост в мисленето, нездравомислене, изобщо преминава лесно в своята противоположност.⁸ За да избегнем недоразумения от подобен род, в рамките на настоящото

---

⁵ ДОМИНАНТИ ВЪВ ФИЛОСОФИЯТА И НАУКАТА, Петров С. 1993, стр.280-300

⁶ ДОМИНАНТИ ВЪВ ФИЛОСОФИЯТА И НАУКАТА, Петров С. 1993, стр.293
“Как е възможна метафизиката като наука?” КРИТИКА НА ЧИСТИЯ РАЗУМ, Кант И. 1992, стр.91 (За понятието “метафизика” вж. стр.792-793 пак там)

⁷ “Питагор (е), кръстникът на философията (той съчетал в една дума *sofia* – мъдрост и *fileo* – любов)” ФИЛОСОФИЯ, Кючуков Л. 1991, стр.12

⁸ SENEKA – “*Nil sapientiae odiosius acumine nimio.*” (Няма нищо по-неприятно за мъдростта от мъдруването.) ЗЛАТНИЯТ БРЪМБАР, По Е.А. 1990, стр.5

изложение вместо “философия” ще използваме термина “Учение за Света”, като се солидаризираме със становището на *Хегел* по този въпрос.⁹

Макар че мисълта в основата си ще запази характера си на философско разсъждение, ще направим опит да преодолеем рамките на чистото философствуване. Необходимо е да се търси връзка с останалите клонове на знанието, да се намерят подходи към приложните науки, да се създаде атмосфера на всеобщност... И така да се оформи единен поглед към общите проблеми за постигането на отговор на нашия въпрос. Защото, ако искаме да открием единната природа на нещата, трябва да боравим с единно знание, с една наука. В противен случай просто няма да постигнем целта, към която сме се устремили. Засега такава наука не съществува.

Единствено философията борави свободно и леко с възможно най-обобщаващите понятия, с категории, с универсалии.¹⁰ И въпреки че на нея се гледа с недоверие, то безусловно ясно е, че засега тя остава

---

⁹ “...Хегел (след Шелинг) възстанови разбирането на философията като НАУКА ЗА АБСОЛЮТНОТО.” ВЕЛИКИ ФИЛОСОФИ, Панова Е. 1993, стр.132

¹⁰ Философията е “...наука за всеобщите закономерности, на които са подчинени както битието (природата и обществото), така и мисленето на човека, процесът на познанието.” ФИЛОСОФСКИ РЕЧНИК, 1978, стр.622

КУЗАНСКИ – “Философията е обективно изучаване на целокупната действителност.” ФИЛОСОФИТЕ, Радев Р. 1992, стр.119

АРИСТОТЕЛ – Философията е “мъдрост, знание, теория за ”най-основните и неизменни начала и принципи на битието”, теология, обосноваваща всеобщата причина на всичко съществуващо.” пак там, стр.30

СПЕНСЪР – “основната задача на философията е да постигне “обединено знание” за света и за човека. В специалните науки знанието се обединява само частично, във философията като ”система от най-висши обобщения” – напълно.” пак там, стр. 208

ФОЙЕРБАХ – “Най-висшата задача” на философията е постигането на обективната истина, познанието на нещата и съществата такива, каквито те са.” – пак там, стр.232

ФИХТЕ – “...философията трябва да бъде наука, изхождаща от най-висшето основно положение, от което необходимо са изведени всички определения. Великото в нея е единството на принципа и опитът да се развие с научна последователност от този принцип цялото съдържание на съзнанието или, както нарекоха това, да се конструира целият свят.” ИСТОРИЯ НА ФИЛОСОФИЯТА, Т.3, Хегел 1982, стр.545

“Философията като наука е изследване на света... Философията като теория е правене на свят.” ФИЛОСОФИЯ, Кючуков Л.1991, стр.22

единствения претендент за свързващо звено между частнонаучните знания.¹¹ Можем да си изясним ситуацията със следния нагледен пример: представяме си платно с размери десетки на стотици метри, пространството на което следва да бъде организирано под формата на огромна картина. Художниците, тоест учените и инженерите, работят непосредствено до платното, като нанасят последователно цветове и форми. Но те не могат да видят своето произведение отдалеч. За разлика от тях философите нямат пряк достъп до платното, но затова пък, отдалечени на по-голямо разстояние, обхващат с поглед цялостната картина, придобивайки най-ясна представа за смисъла и съдържанието на основната идея.

Един от основните аргументи на критиците на философията е, че от дълго време тя тъпче на място и не генерира нови знания. Фактически до този момент тя не е дала достатъчно аргументиран отговор на въпроса: ЩО Е ВСИЧКОТО?¹² Основанията да се поставя той изобщо, се крият в очакваните изгоди от подобно познание. Предполага се, че щом сме наясно с истината за Всичкото, лесно ще можем по дедуктивен път да си отговорим на всеки интересуваш ни въпрос, включващ се в това “Всичко”.

Големият проблем обаче си остава: как да се доближим до разбирането за същността на Всичкото?¹³ Именно затова обвиняват философията, че не предлага готов отговор.¹⁴ Тук не се държи сметка за едно особено обстоятелство. Поради своята специфика философията би могла да даде отговор едва когато всички останали науки са казали своята последна дума.¹⁵ На философията е признато правото да прави най-големите

---

¹¹ ЩО Е ФИЛОСОФИЯ, Делъоз Ж. 1995

¹² “Основен въпрос на философията като отделна наука е проблемата за отношението на мисленето към битието, на съзнанието към материята.” ФИЛОСОФСКИ РЕЧНИК, 1978, стр. 622

¹³ “...откриването на завършена единна теория може и да не помогне за оцеляването ни. Възможно е дори да не окаже влияние върху начина ни на живот.” КРАТКА ИСТОРИЯ НА ВРЕМЕТО, Хокинг С. 1993, стр.24

¹⁴ ПОПЪР – “Философията сама по себе си не е никакъв ”експерт”, който самостоятелно може да даде нещо позитивно..., но има поне един действително философски проблем, който е изключително важен и реален – това е ”космологията – проблемът за познанието на света, включително и нас самите като част от този свят”. ФИЛОСОФИТЕ, Радев Р. 1992, стр.184

¹⁵ “Според мен, докато занимаващите се с частни науки специалисти не са наясно със своите принципи, философите ще е по-добре да не взимат страна в техни-

обобщения, но за която цел пък е задължително да разполага и с най-обобщената информация по въпроса.

Такъв е принципът. Но както всеки принцип, така и този, е необходимо да бъде съобразен с реалността. Реалността обаче съвсем недвусмислено показва, че философията, поне засега, е принудена да налучква готовите изводи. И естествено е да допуска по-малки или по-големи грешки. Създава се впечатлението, че тя използва статистически, вероятностни методи. Вземете коя и да е философска система и ще видите как предположенията при изясняване истината за Всичкото се насочват към доста неопределени понятия – “материя”, “дух”, “воля”, “бог” и т.н. Мисълта сякаш се засмуква от водовъртежа на истината, но докосвайки, я отскача, подобно на щема от билиардна топка.

Общият недостатък на всички – така наречени частни науки, произлиза от стремежа им да си осигурят самостоятелност и безотносителност спрямо фактори, които не са в състояние да обхванат. С една дума, мисленето се насочва само в определена насока, като се абстрахира от останалите явления.¹⁶ Но редно ли е да постъпваме именно така?¹⁷ И ако за някои науки подобни действия изглеждат оправдани, то за философията не може да се каже същото. Тя е призвана да обслужва интересите на познанието в тяхната цялост, недопустимо е да пренебрегва каквото и да е било явление, имащо отношение към проблемите на човешката същност. Затова всяка частна наука, която отрича философията, трябва да помни, че е само нейн клон и няма интерес да реже ствола, от който произлиза и от който черпи живителни сокове. Философията е спойващото звено, връзката между отделните знания. Тя гледа на науката, както и на другите области от обществения живот по-отстрани, и така ги обхваща в пълнота. И ако, например, е прието логиката да бъде наричана наука за мисленето, трябва най-напред да се отговори на първичния въпрос: **ЗАЩО ЧОВЕК МИСЛИ?**

В литературата вероятно има изписани хиляди томове по този въпрос. Но верният отговор е елементарен, елегантен и не е нужно да

те спорове.” ДОМИНАНТИ ВЪВ ФИЛОСОФИЯТА И НАУКАТА, Петров С. 1993, стр.162

¹⁶ “...прогресът се постига чрез намиране на частни теории, описващи ограничен обхват от събития, и чрез пренебрегване на останалите ефекти или численото им апроксимиране.” КРАТКА ИСТОРИЯ НА ВРЕМЕТО, Хокинг С. 1993, стр.132

¹⁷ “А може би това е напълно погрешен подход.” КРАТКА ИСТОРИЯ НА ВРЕМЕТО, Хокинг С. 1993, стр.22

бъде скриван зад трудноразбираеми формулировки, а именно: ЗАЩОТО ЖЕЛАЕ ДА ЖИВЕЕ ПО-ДОБРЕ.¹⁸

За постигането на това свое желание човек мобилизира всички свои сили. Несериозно е да се твърди, че цел на човешкото знание е достигането на Истината сама по себе си. Какво бихме правили с Истината, ако в един прекрасен ден я узнаем? В саксия ли ще я държим? Постигането на истината не е самоцел, тя ни е необходима за да разберем Света, а разбирането на Света ни е нужно не заради самото разбиране. Защото ако например се окаже, че Природата не е приятелски настроена към нас и че човекът е използван единствено като оръдие за постигане на неизвестни нему цели, то това едва ли било достатъчно основание за прекратяване търсенето на изход към нещо по-добро. Мотивацията на мисловната дейност стои извън нея, или по-скоро, над нея. Нека да я наречем СТРЕМЕЖ КЪМ ЩАСТИЕ.

И така: КАК ДА ПОСТИГНЕМ ЩАСТИЕТО? Този възлов въпрос лежи в основата на всяко съкровено желание.

Какво съдържание се крие в понятието ”Щастие”?¹⁹ На този въпрос отговор ще потърсим в изложението, но е необходимо да подчертаем твърдото си убеждение за определящата роля на стремежа към Щастие в живота изобщо. В обема на тази книга не е възможно да се развият обстойни теории по разглежданите проблеми, затова само ще маркираме основните положения, от които ще изхождаме.

Ако започнем с разглеждане на отношението на разума към проблема за Щастие, популярно е твърдението, че умният и мъдрият стоят по-далеч от Щастие, отколкото глупавия и простия. В него има известна доза истина, но не бива да се абсолютизира. Или да се превръща в житейска догма. Философът винаги може да се върне към по-елементарен начин на мислене и живот, докато по-посредственият интелект трудно би могъл да се издигне до висините, в които мъдрецът прекарва времето си. Не бива психологията да взима връх над философията, както става напо-

---

¹⁸ “Какво научават самите хора чрез поведението си за смисъла и целта на техния живот, какви са изискванията им към него и какво искат да постигнат в него?... Те се стремят към щастие, искат да бъдат щастливи и да останат такива.” ЕРОС И КУЛТУРА, Фройд З. 1991, стр.14

¹⁹ *beatitudo* – щастие (лат.)

bonheur – предопределение, съдба (фр.)

gluck (от *geliugen*) – удава ми се (нем.)

happiness – щастие (англ.)

следък: за философия се смята всяка форма на литераторствуваща психология.

Стремежът към Щастие е върховен човешки стремеж. Той е намерил адекватен израз във Вярата. Съвсем не случайно съществува институтът на Религията. Желанието за щастлив и вечен живот е развито в идеята за Рая. Науката се отнася пренебрежително към тази идея и към Религията въобще, но не си дава сметка, че към същата цел се е запътила и тя. Разликата между двата пътя е само в подхода. И ако в първия случай е налице, така да се каже, едно пасивно, продиктувано от слабостта, очакване хубавото да се случи ей така, от само себе си – на късмет, във втория е налице стремежът да се вземе съдбата в свои ръце. Нека си припомним приказката за Неволята. Поучителна е!

Целта на настоящото изложение е да се намери верният път към Щастие. Нелогично е да се твърди, че човешкият стремеж има някаква друга цел, каквото мнение, между впрочем, споделят някои автори.²⁰ Защото друга цел извън Щастие остава да бъде само НЕЩАСТИЕТО. Кой обаче би желал да бъде нещастен?

Действително, за Щастие не се говори често в ежедневието. Но причината не е в липсата на интерес към него, а от друго естество – прекаленото споменаване на Щастие като основна цел в живота би довело до изтъркване на понятието. И по-важното – Щастие ни спохожда сравнително рядко. Не случайно в стремежа си към оригиналните философи се принуждават да поставят друга цел на първо място. Но в крайна сметка всеки стремеж се свежда именно до този: постигане на Щастие. И ако някой все пак действително се стреми към нещо друго, например към Нещастие, не за него е тази книга. Между впрочем, един съвет: не си правете труд да търсите Нещастие. Рано или късно бог *Thanatos* ще ви прибере в мрачното си царство и ще ви спести решаването на проблема. А според нас по-голямо Нещастие от това няма и не може да има.

Всички досегашни опити да се достигне определено ниво на научност при изследването на проблемите около Щастие, като оставим настрана факта, че Щастие не е научно (в смисъл, физично или мате-

---

²⁰ “Върховна ценност не е щастието. Трагичните етически конфликти опровергават лъжливата психология и етика, за която щастието е цел на човешкия живот. На човека са му внушили идеята, е върховно благо и върховна цел е щастието, за да го заробят.” И по-долу: ”Конфликтът между свободата и щастието е непреодолим.” ”Аз съм съгласен да се обрека на нещастие и страдание, за да остана свободно същество.” ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕТО НА ЧОВЕКА, Бердяев Н. 1994, стр.145-146

матично) понятие, се характеризират с нерешителност на подхода и нежелание за задълбочаване в проблема. Предлагат се най-вече психологически техники, които имат ограничено действие и не са подходящи за решаване на задачата по същество.²¹ Наивно е да се твърди, че човек ще бъде щастлив, ако успее да си внуши, че е щастлив. Съществуват механизми, които в много по-голяма степен са фактори на щастието, отколкото “средностатистическата единица” може да си представи. Тези механизми са ни повече, ни по-малко, а точно същите, които инспирират познавателния процес изобщо. В този смисъл въпросът за Щастието се припокрива с въпроса за същността на Света. Отликата се състои единствено в това, че докато за Щастие вероятно говори само човекът, то може да се допусне и друга причина за съществуването на Света. ”Свят” е по-широко понятие от ”Щастие”. Но докато човек съществува, той ще си поставя въпроса за Щастието. Защото е част от Света и ще остане такава, дори и да постигне мечтата си за щастлив живот. От това той повече не би желал, а не би могъл да желае, поради своята ограниченост. Така че най-трудният проблем пред нас се очертава не като въпрос за Истината въобще, за същността на Света, а акцентът: как в контекста на истината за Света да постигнем Щастието? Ако не се изходи от тази позиция, съществува опасност изучаването на Света да се превърне в самоцел²² и опознаването на последния да продължи мъчително и до безкрай. Можем да опознаем Вселената в нейната цялост, можем да постигнем свободно боравене с всички закони, които я движат, но това да не се окаже достатъчно за постигането на Щастието. Според нас Науката не е цел, а СРЕДСТВО, средство за постигане на интереси. Ученият се занимава с наука, защото се надява тя да направи живота му по-добър, с нея и чрез нея да се чувства по-щастлив.

Що се отнася до предположението, че пълно Щастие може да се постигне едва при цялостното опознаване на Света, това е твърде вероятна хипотеза, но тя не променя основната мотивировка при поставяне на въпроса за Щастието на първо място сред основните въпроси, касаещи човешкото съществуване.

---

²¹ ТЕРАПИЯ НА ЩАСТИЕТО, ЖАЛАНК Е. 1994

²² ЛОК – ”Нашата задача е да знаем не всичко, а само това, което е важно за нашето поведение и практическия живот, а това знание напълно ни е осигурено от нашите способности.” ФИЛОСОФСКИ РЕЧНИК, 1978, стр.320

ИЗЛОЖЕНИЕ

Част първа ОТГОВОРЪТ

Глава I ЩАСТИЕТО

§1. ЩАСТИЕТО КАТО ВИСША ЦЕЛ

След по-горните уводни думи и в контекста на казаното е време да навлезем в същността на изложението. Най-напред е необходимо да изясним какво съдържание ще вложим в понятието “Щастие”, тъй като то е основното понятие, което ще използваме.²³ До този момент различните автори и школи предлагат различни тълкувания,²⁴ но всяко от тях е съобразено с конкретната цел на конкретното изследване и за нашия случай не са подходящи. Необходимо е да се намери най-обобщаващото определение. То би звучало примерно така: **ЩАСТИЕТО Е СЪСТОЯНИЕ, ПРИ КОЕТО Е ВЪЗМОЖНО ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ВСЯКО ЖЕЛАНИЕ.**²⁵

Макар и не с математическа прецизност, това определение съдържа в себе си основните условия, на които трябва да отговаря един живот, за да бъде наречен щастлив. Дори и бегъл негов анализ е до-

---

²³ РУСО Ж.Ж. – ”Всеки желае да бъде щастлив, но за да достигне щастието, необходимо е да знае какво е това щастие.” ЗА ЩАСТИЕТО, Татаркевич В. 1986, стр.11

²⁴ Щастието е”сполуката”, ”голямата радост”, ”притежанието на големи блага”, ”удовлетворение”, ”късметът” и т.н. ЗА ЩАСТИЕТО, Татаркевич В. 1986, стр.21-39

²⁵ КАНТ – ”Щастието е състоянието на едно разумно същество в света, в чието цяло съществуване всичко става според неговото желание и воля.” КРИТИКА НА ПРАКТИЧЕСКИЯ РАЗУМ, Кант И. 1993, стр.175

статъчен, за да отгатнем причината за песимизма на мъдреца.²⁶ Той много добре разбира какво се крие под това: ”всяко желание”! Докато за неизкушения интелект морето е до колене. Живее ден за ден. Дори съществува такава философия: светът е нещо готово, даденост, от която е най-лесно само да се взима. Защо да не се дочака и моментът, когато животът ще се промени и от само себе си ще стане по-щастлив?

Мъдрецът – напротив. Той интуитивно чувства, че Щастието е достижимо, но е песимист, защото се досеща за условията относно постигането му.²⁷ Спортистът знае, че ще се почувства щастлив, ако прескочи летвата. Но няма да бъде щастлив, ако не успее да я прескочи. Щастието съществува като възможност, но не може да се постигне.

§2.ЩАСТИЕТО КАТО ФИЛОСОФСКО ПОНЯТИЕ

Тук не говорим за “Щастие” в житейския смисъл, защото то би се припокрило с понятието “радост”. Радостта обаче не е щастие.²⁸ Тя е психично състояние, получило се в резултат на благоприятно стечение на обстоятелствата. Отличителната нейна черта е ПРЕХОДНОСТТА.

Радостта е временно състояние. След нея обикновено следва разочарование. Освен това, дори в моменти на най-силна радост, в съзнанието остава неясно чувство за тревога, несигурност, неизвестност. През целия си живот носим някакво ”фоново” усещане за психологичен дискомфорт, което не престава да ни тревожи дори в моментите на най-силна радост. Не можем да се отгървем от него. Радостта има край. Не можеш цял живот да бъдеш радостен. Освен това радостта до голяма степен се дължи на акцидентни, външни обстоятелства. Не може да бъде истински щастлив богатия, известния, властимающия. Причината не е в богатството, известността, властта. Причината е в ПРЕХОДНОСТТА им! Сами по себе си богатството, известността, властта са цели, към които се стреми всеки, изкушен в стремежа си да израсте като личност, да покаже

---

²⁶ "...М. Гюйо... изтъква безсилието на човешката воля по отношение на всичко, чиято посока тя не може уловимо да измени." ФИЛОСОФИЯ И АКСИОЛОГИЯ, Андреев Л. 1993 стр.123

²⁷ ПОЛ ЖАНЕ "...човек само от това, че има представа за вечността, и вече не може да бъде щастлив." ЗА ЩАСТИЕТО, Татаркевич В. 1986, стр.289

²⁸ M.SCHELER, Der Formalismus in der Ethnik, 1913, според Татаркевич В. ЗА ЩАСТИЕТО, 1986, стр.49

на какво е способен. Няма други начини – това са пътищата. (Друг е въпросът по какъв начин те биват извървявани – в конкретни случаи, от конкретни субекти.) Но нито богатия, нито известния, нито властимащия могат да бъдат истински щастливи. Защото чувстват, че във всеки момент техните богатства, известности, власти са застрашени, че всяко хубаво нещо си има край.

§3. ЩАСТИЕ И ЖИВОТ

Щастието е състояние, което не търпи ограничения. То е състояние на постоянен физически и психически комфорт, независещ от външни условия. В живота – поне в този, който познаваме, Щастие не може да съществува. Когато казват: “щастлив съм”, отбелязват моментите на силна радост. Щастието изисква от субекта възможност за намеса в съдбата си като абсолютен фактор. Той трябва да може да прави живота си сам, необвързан от съдбовни случайности. В този смисъл разбирането за Щастието се доближава до разбирането за творческото щастие. Но не за всяка отделна проява на творчество става дума тук. Щастлив ще е този, който творейки сам живота си, ще успее да задоволи всички свои потребности, независимо какви са те!

Това е много високо изискване. Защото тук не става въпрос за познатите ни прояви на творческа дейност, с която творецът удовлетворява отделна лична потребност. Има се в предвид творене на живота изобщо, възможността да се изпълняват всички изисквания, които личността поставя пред себе си. Едва в този случай би могло да се твърди, че са налице условията, при които Щастието би се проявило в целия си блясък. Мъдрецът инстинктивно стига до това разбиране и затова не си прави труд да очаква Щастие в живота. Защото неограниченост във възможността за изпълнение на всяко желание животът поради своята специфика просто НЕ МОЖЕ да предложи. Той не е пригоден за тази цел.

Оттук и песимизмът на мъдреца. Но задача на нашето изследване е да даде теоретично разяснение на същността на Щастието и да предложи принципен вариант за постигането му изобщо, а не обещания за бърз и лесно постижим практически резултат. Както вече би трябвало да се забележи, тук не споменаваме думата “живот”. Защото трябва да се прави разлика, колкото и незначителна да изглежда тя, между “стремеж към Щастие ИЗОБЩО” и “стремеж към Щастие В ЖИВОТА”. Това са два различни термина.

Както бе вече казано, за постигане на Щастие В живота във философския смисъл на това понятие е несериозно да се говори. Но се пита: “Живот” ли е по-общо понятие или “Щастие”?

На пръв поглед въпросът е абсурден. Едва ли някой може да си представи щастлива личност, която вече да не е между живите. Обаче нашата цел е да се опитаме да достигнем до Щастието, като се освободим от ограничението, наложено от непознаването ни на закономерностите в Света. В този смисъл може да се окаже, че животът не е единственото състояние на високоорганизирана субстанция, по отношение на която единствено има смисъл да се говори за Щастие. В безкрая на времето е напълно възможно да се срещат и други форми на “животоподобно” състояние, начини и прийоми на разумно съществуване, за които сега можем само да гадаем. Светът е неизчерпаем в многообразието си. Затова ще се спрем на Щастието като на цел ИЗОБЩО, а не като цел В ЖИВОТА. Все пак за човек е по-важно да бъде и щастлив, отколкото само жив, макар че Щастието изисква като необходимо условие наличието поне на живот.

За да избегнем други ненужни недоразумения в тази насока, е наложително да дадем определение на самото понятие “Живот”. И е просто учудващо, че дори и за това най-важно понятие единно определение не се е наложило. Добре, след като не знаем що е “Живот” (горе-долу същото е и положението с понятието ”Човек”), как бихме могли да твърдим или отричаме каквото и да е, свързано с него?

Проблемът за същността на Живота е изключително сложен и не може да бъде изяснен с няколко реда. Затова предполагаме, че читателят вече има изградени базисни представи, които ще му помогнат да схване по-лесно идеята, дадена по-долу. Задачата по създаването на нашето определение се улеснява, когато се конкретизира, че не е важно да се дава определение за Живота въобще, а само за СЪЗНАТЕЛНИЯ ЖИВОТ – Животът, който може да мисли Щастието. “Живот” изобщо е много широко понятие. Живи същества са растенията, животните, жива е всяка материя, която съществува, използвайки принципа на обмяна на веществата. Не за тези форми на Живот ще говорим тук.

Съзнателният Живот, като се абстрахираме от всички конкретности – организирана материя, биологична структура, божие творение и т.н., е в основата си проява на ”Аз”а, Душата. (Съзнателно слагаме знак за равенство между ”Аз” и ”Душа”. Като сродно на тях можем да причислим и друго понятие – ”Дух”. В случая обаче ни интересува Душата, която като съдържание се явява най-простата форма на съзнание, можеща да мисли Щастието. До Духа се идва впоследствие, той е по-високо стъпало в развитието на Душата; Духът е ТВОРЯЩАТА душа.)

Съзнателният живот, освен че е проява на ”Аз”а, е и явление, ДВУСТРАННО ОГРАНИЧЕНО във времето. Той има начало – моментът, когато индивидът се ражда, появява се на бял свят като биологич-

чен обект. Има обаче и край – смъртта. Тези ДВЕ характерни особености, присъщи на съзнателния живот – ”Аз”ът и двустранната му ограниченост във времето, по мнение на автора са най-съществените особености на живота, поне що се отнася до връзката му със Щастието.²⁹

Като най-важно условие за собственото си съществуване Щастието изисква възможност за задоволяване на ВСЯКО желание. Когато такава възможност липсва, се изпада в състояние, противоположно на Щастието. Човек сякаш предпочита да държи сметка най-вече за това си състояние – Нещастието,³⁰ защото то вероятно по-лесно се поддава на осъзнаване и анализ. Всеки носи в себе си малко алармено устройство, което го държи в напрежение през целия живот. Чувство на безпокойство с неизяснен характер преминава като червена нишка през съзнанието и поддържа мисълта будна. Това е Страхът. Страх от неизвестността, страх от предопределеността на съдбата,³¹ понякога граничещ с фатализъм, но в повечето случаи напълно основателен. Всеки е скътал дълбоко в себе си надеждата, че лошото ще го отмине, и вярва в доброто. Но радостните моменти обикновено са малко и блещукат на фона на мрачното небе на грижата като бледи звездички. Ако се опитаме да си изясним кое ни прави подвластни по-скоро на Нещастието, отколкото на Щастието, ще стигнем до извода, че някаква ПРИЧИНА се намесва в нашето битие и тласка по своя воля съдбините ни! Макар че счита себе си и с пълно право, изхождайки от емпиричните данни, за най-съвършеното същество в света, човекът ясно съзнава, че над него стои нещо далеч по-могъщо, от капризите на което силно зависи.

В същността на тази Причина се крие сърцевината на проблема. Едни я наричат Съдба, други – Бог, трети я описват със сложна физична формула или наименование. Несъмнено обаче е едно. Каквото и име да носи, както и да се опитва да се крие, тя е породила необходимостта от написването на настоящата студия. Защото какво друго би могло да бъде

---

²⁹ “...под ”аз” ние разбираме ВРЕМЕОБХВАТНОТО ЕДИНСТВО НА ЛИЧНОСТТА – на някакъв носител на реалността, който пребивава в цялото времево протежение на нашия живот, обхващайки миналото, настоящето и бъдещето. Извън единството, обхващащо потока време, който тече от миналото през настоящето към бъдещето, “азът” е немислим.” РЕАЛНОСТ И ЧОВЕК. МЕТАФИЗИКА НА ЧОВЕШКОТО БИТИЕ, Франк С. 1992, стр.70

³⁰ СОФОКЪЛ – “Нещастието не липсва никому и който го има най-малко, той е щастлив.” ЗА ЩАСТИЕТО, Татаркевич В. 1986, стр.303

³¹ “Истинското нещастие е единствено безнаднежността”. ЗА ЩАСТИЕТО, Татаркевич В. 1986, стр.113

пречка за осъществяване на дадено намерение, ако не противодействие, упражнявано от някаква сила? Затова нека я наричаме просто “СИЛАТА”.

Глава II СИЛАТА

§1. ЗА СИЛАТА НАЙ-ОБЩО

Сили в Природата – най-разнообразни. Физични, химични, политически, сила на волята, на навика, на логиката, на красотата, изобщо понятието ”сила” има широк смисъл. Но що е Сила? Обобщаващо определение за това най-общо понятие до този момент липсва. Единствено в частните науки се ползват от що годе задоволителни определения, които обаче не ни носят голям информационен заряд поради ограниченото си приложение.

Засега ще се задоволим да определим Силата като УСЛОВИЕ, ПРИЧИНА. Силата е причината на дадено явление. В този смисъл можем да схванем принципа на детерминизма³² като всеобщ – Силата предизвиква събитията.³³

Коя е Силата – първичен фактор на Щастието? Какво е нейното естество, големина, особености? В състояние ли е търсецът Щастието да я опознае, овладее и използва? Защото в противен случай трябва да се раздели с надеждата си за постигане на Щастието.

От анализа на определението за Щастието може да се направи извода, че е необходимо да се преодолява Сила с изключителна големина. Желаящият Щастието трябва да е свободен да изпълнява всяко свое желание, НЕЗАВИСИМО какво е то. Тоест, неговата Свобода³⁴ в това

---

³² “Космосът, сътворен от бога, е детерминиран, защото е единство от причина и следствие в една затворена система; не е възможно никакво чудо.” ВСЕЛЕНАТА ДО НАС, Сайър Д.1993, стр.46

³³ “СИЛА. Каузалността извежда до понятието за действие, това последното – до понятието за сила и по този начин до понятието за субстанция.” КРИТИКА НА ЧИСТИЯ РАЗУМ, Кант И. 1992. стр.823

³⁴ “Свобода в трансценденталния смисъл е способност да се даде абсолютно начало на едно състояние. Свобода в космологичния смисъл е способността едно състояние да започне спонтанно; следователно каузалността на свободата от своя страна не е подчинена според закона на природата на друга причина, която

отношение трябва да е достатъчна, за да противодейства на насрещната Сила. Свобода, разбираана като антипод на Детерминираността, на зависимостта ни от Силата, стояща в основата на всички събития.

§2. СВЕТЪТ КАТО СИЛА

Коя е най-голямата Сила в Света? Естествено – силата на Света. От Света по-голямо и силно Нещо не съществува. Той е Всичкото. Той е Вселената, той е Съдбата, изобщо неговият абсолютен е всепризнат. Следователно силата на Света е Силата, от която зависи в най-голяма степен нашето Щастие. Оpozнаването на Света е опozнаване преди всичко на Силата в нейната тоталност. Чрез отговор на по-общия въпрос – що е Светът, ще стигнем и до конкретен отговор на въпроса: как да постигнем Щастиято.

В началото е необходимо да се направят няколко уточнения, касаещи понятието “Свят”. Макар че на пръв поглед то е еднозначно, не във всички случаи се използва като обозначаване на цялото, на Всичкото. Понякога се говори за МНОЖЕСТВО СВЕТОВЕ.³⁵ Светът бива отъждествяван с Вселената (най-често от физиците), или пък се набляга на субективния момент – всеки човек е малък свят. Не за тези смисли на понятието ще става реч тук. Ние имаме в предвид “СВЯТ” като ОБОБЩЕНО ПОНЯТИЕ ЗА ВСИЧКОТО.

До този момент са сравнени опити да се даде друго подходящо наименование на тази всеобщност. В историческо план са предлагани различни понятия – Абсолютен, Универсум, Природа³⁶ и т.н, но всички те, поради знайни или незнайни причини, не успяват да се наложат. Предлагано е понятието “Битие”.³⁷ То обаче не отговаря на условието за всеобхватност, защото извън неговото съдържание остава тъй наречено-

---

би я определила във времето.” КРИТИКА НА ПРАКТИЧЕСКИЯ РАЗУМ, Кант И. 1992, стр.820

³⁵ БРУНО Д. – ”В безкрайната Вселена възникват и се унищожават безброй светове.” ФИЛОСОФИТЕ, Радев Р. 1992, стр.43

³⁶ “*Absolutus* – вечната, неизменната, безкрайната първопричина на вселената”; “*Universum* – Вселена, всемир, целият свят” РЕЧНИК НА ЧУЖДИТЕ ДУМИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК, 1971

“Природа – заобикалящият ни свят с цялото безкрайно многообразие на своите проявления” ФИЛОСОФСКИ РЕЧНИК, 1978

³⁷ “Обективният свят, съществуващ независимо от съзнанието.” ФИЛОСОФСКИ РЕЧНИК, 1978

то ”Небитие”. Спорно е дали Небитието трябва да се включва в обема на понятието за Всичкото. Основанията за това са следните: щом Небитието съществува, независимо че е отрицание на съществуващото, то е част от Всичкото. Небитието, тоест липсата на Битие, е понятие и дори този само факт е достатъчен, за да му се признае съществуване във Всичкото.

Фактът, че до този момент няма общоприето понятие за Всичкото, е голям недостатък. Разумът не разполага със солидна опора, когато е принуден да решава някакъв проблем. Затова Теорията ще си позволи да приеме, ако не за всеобща употреба, то поне като работно понятие, понятието ”Свят”. Според нас то стои най-близо до популярното разбиране за Всичкото. Само ще допълним съдържанието му с уговорката, че действително става дума за Всичкото, дори и ако това ”Всичко” включва в себе си и мисълта за немислимото. Всяко ограничение в разбирането ни за Всичкото ще ни изведе към грешни изводи.

Все пак трябва да се има в предвид особеното положение, което заема понятието за Всичкото спрямо останалите понятия. Разликата е в липсата на ограничения. Не съществува друго понятие така всеобщо, което да му съперничи по обем. Понятието, затова е понятие, защото ограничава. Голямото изкуство е (а и най-голямата трудност) да се съчетаят противоположностите в ОПРЕДЕЛЕНИЕ (а значи – ограничение) НА НЕОПРЕДЕЛЕНОСТТА (безграничността). Ето защо единно понятие за Всичкото все още няма общоприето.

Интересна идея идва с предложението да се приеме като обобщаващо понятие за Всичкото именно понятието ”Всичко”. Наистина, защо трябва да се търсят други наименования на едно и също нещо, след като то вече си има понятие?

Бедата е там че смисълът, който се влага в понятието ”Всичко”, не отговаря на главната особеност на същото това Всичко, но вече взето като единство, като ЕДНО.³⁸ Светът е единен и един. Именно като такъв той е обект на изследване. Всичкото, от колкото и отделни неща да се състои, остава ЕДНО единно цяло. Противното не може да се мисли. НЕ МОЖЕ да се докаже, че съществуват отделни и напълно независими един от друг множество светове, които някакъв начин да не могат да

---

³⁸ ТАЛЕС – ”Самата философия започва с мисълта, че всички неща притежават общо начало и образуват едно цяло.” ВЕЛИКИ ФИЛОСОФИ ЧАСТ I, Радев Р. 1993, стр.10

”Извеждането на многообразието от едно начало и свеждането на всичко съществуващо до единното като негова основа и принцип е първата исторически обособила се форма на философска абстракция.” пак там, стр.11

бъдат обединени в едно световно цяло.³⁹ Нека условно приемем, че Светът е създаден от Бог. Тоест, допускаме наличието на две явления – Свят и Бог. (Ако, разбира се, Бог е продължил съществуването си и след сътворяването на Света, защото и обратното се допуска.⁴⁰ Значи в този случай Всичкото съдържа в себе си Света и Бога в кумулация. Иначе трябва да приемем, че Светът е част от Бог, тоест не е външно на него явление.) Но щом са налице две явления, при всякакви обстоятелства те могат да бъдат обединени, макар и мислено, в едно ново цяло. Именно това цяло тук носи наименованието “Свят”. Важното е да осъзнаем, че при всички случаи Светът е един и единен. Единен, защото не може да не съществува каквато и да е връзка между отделните явления. Всички части на Света са негови части, тоест по необходимост между тях са налице определени отношения. Тези отношения и взаимозависимости гарантират целостта и единството му. Светът винаги и при всякакви обстоятелства е един. Каквито и опити да се правят за нарушаване на единството му, то автоматично се възстановява.⁴¹

Така че не бихме се съгласили с онези теории, в които единството на Света не се приема за основен негов принцип. От него и от едното се тръгва, за да се стигне до многообразието. То е база (а и неимоверно улеснение) за всяко интелектуално усилие. Нещо повече, ако липсваше единството, познавателният процес би бил невъзможен. Не случайно науката не може да борави с неопределености, с двусмислия; винаги поставя условието за ЕДНОЗНАЧНОСТ на своите понятия, тя презумира, съзнателно или не, монистичния принцип.

Основната наша задача обаче е не толкова да изработим общо понятие за Всичкото, колкото да кажем какво точно се крие зад него. Или ако ”Свят” е понятие за Всичкото, за неговия обем, то необходимо е, а е и по-важно да го определим като СЪДЪРЖАНИЕ.

Що е Светът? Това е въпросът. Ясно, че Светът е Всичкото. Но какво е Всичкото, каква е същността му? Каква е ядката, сърцевината, субстанцията на Света?

---

³⁹ ЛАЙБНИЦ – “Монизмът е неизбежен, щом се допусне, че светът е единен”. ФИЛОСОФИТЕ, Радев Р. 1992, стр.122

⁴⁰ ”Един трансцендентен бог е сътворил вселената като Първопричина, а после я оставил сама на себе си.” ВСЕЛЕНАТА ДО НАС, Сайър Д. 1993, стр.45

⁴¹ ВСЕЛЕННАЯ, АСТРОНОМИЯ, ФИЛОСОФИЯ, Институт философии АН СССР 1988, стр.55

(Продължението – в книгата)